

Suomenlinnan hoitokunta
 Petteri Takkula
Petteri.takkula@suomenlinna.fi
kirjaamo@suomenlinna.fi

Viite: Tilaus 26.1.2018, 24/02.08/2018

Asia: Asiantuntijalausunto 29.3.2018
 Arkkitehti Maire Mattinen

Mahdollisen pääsymaksun asettamisen vaikutukset Suomenlinnan maailmanperintöarvoihin.

Toimeksianto – lausunnon rajaus

Allekirjoittaneelta tilatussa lausunnossa toivotaan otettavan kantaa pääsymaksun vaikutuksesta Suomenlinnan maailmanperintöarvoihin, kuten ne on Suomenlinnan Outstanding Universal Valuen määrittelyssä kirjattu (<http://whc.unesco.org/en/list/583>) sekä myös Suomenlinnan kansallisiin ja paikallisiin arvoihin. Lausuntopyyntöissä on erityisesti pyydetty analysoimaan sitä, mitä vaikutuksia pääsymaksulla olisi Suomenlinnan kulttuuriperintöarvojen säilymiselle ja välittymiselle eri yleisöjen tietoisuuteen.

Lausunto on asiantuntijanäkemykseni, joka perustuu kokemukseen kulttuuriperinnön vaalimisesta. Olen seurannut Suomenlinnan järjestelmällistä kehittämistyötä pitkään niin Museovirastossa kuin Suomenlinnan hoitokunnassa. Maailmanperintösopimuksen, siihen liittyvien erilaisien strategioiden ja konferenssijulkaisujen lisäksi pohjana on käytetty Suomenlinnaa ja Helsingin kaupunkia koskevia strategioita ja ohjelmia. Tärkeänä taustaselvityksenä lausunnonle on ollut Haaga-Helian 2017 tekemä selvitys, jossa on keskitytty eri asiakas-, sidosryhmä- ja toimijaryhmien mielipiteisiin. Selvityksessä on käyty lyhyesti läpi myös satunnaisia maailmanperintökohteita ja niiden sisäänpääsyn maksuttomuutta tai pääsymaksukäytäntöjä. Lausunnossa ei oteta kantaa pääsymaksun tekniseen toteutukseen, mutta kuvataan niitä mahdollisia tarpeita, joita sen toteuttamiselle olisi asetettava. Toimeksiantossa ei kerrota mahdollisen pääsymaksun suuruutta tai sen keräämistapaa. Lausunnessani olen olettanut, että mahdollinen pääsymaksu koottaisiin saarelle saapumisen yhteydessä. Arvioidessani pääsymaksun vaikutuksia olen pohtinut, onko maksun suuruudella erilainen vaikutus. Vaihteluvälinä pääsymaksulle olen tuolloin pitänyt joko pienehköä maksua (1-3 euroa) tai suurempaa, yli 10 euron maksua.

Kulttuuriperintöön ja sen merkitykseen liittyviä ilmiöitä ja kehityssuuntia

Arvoista ja merkityksistä

Kulttuurihistorialliset arvot koostuvat laajasta, historian myötä muodostuneesta fyysisestä ja aineettomasta kokonaisuudesta. Kulttuuriperintöarvot pitävät sisällään luontoon ja maisemaan, arkkitehtuurin ja tekniikan kehitykseen kuin myös tapahtuma- ja henkilöhistoriaan liittyviä arvoja ja merkityksiä. Maailmanperintösopimus on alusta alkaen tavoitellut kokonaisvaltaista lähestymistapaa, jossa kulttuuriperintö- ja luontoarvot nähdään yhtenä kokonaisuutena. Sopimus korostaa kulttuurien välisen ymmärryksen ja rauhan aatetta. Aineettoman kulttuuriperinnön yleissopimus, jonka Suomi on myös allekirjoittanut, täydentää kokonaisuutta. Siinä painotetaan perinteen välittämistä ja kulttuurista moninaisuutta sekä ihmisten osallisuutta kulttuuriperintöön.

Kulttuurihistoriallisia arvoja voidaan tarkastella monesta näkökulmasta erilaisin painotuksin. Näkökulma voi olla kansainvälinen, kansallinen, alueellinen, paikallinen tai jopa henkilötasolla. Arvoja voi tarkastella moraalisiin perusteisiin. Taloudellisia vaikutuksia voi lähestyä joko yksityistaloudellisesta tai sitten kansantaloudellisesta näkökulmasta. Arvovalintojen vaikutukset voivat syntyä välittömästi tai vähitellen välillisesti erilaisten kerrannaisvaikutusten myötä. Vaikutukset voivat olla joko lyhytaikaisia tai pitkävaikutteisia.

Arvot voivat olla myös keskenään ristiriidassa riippuen näkökulmasta. Tämä aiheuttaa usein ristiriitoja ja kapeiden näkemysten korostamista kokonaisuuden kustannuksella. Arvojen tunnistaminen, niiden tulkitseminen ja merkitysten välittäminen ohjaavat ihmisten käyttäytymistä ja päätöksiä. Suojelu ja vaaliminen edellyttävät kulttuuriperintötietoisuutta, kiinnostusta ja käytännön toimenpiteitä kulttuuriperinnön vaalimiseksi.

Maailmanperintösopimus sekä Suomenlinnaa koskevat strategiat ja ohjelmat velvoittavat

Maailmanperintösopimus velvoittaa sen allekirjoittaneita jäsenmaita huolehtimaan alueellaan sijaitsevan, maailmanperintöluetteloon kirjattun kulttuuri- ja luonnonperinnön vaalimisesta. Maailmanperintösopimuksen toteuttamista varten on laadittu yksityiskohtainen toimintaohjeisto Operational Guidelines, jota päivitetään säännöllisesti. Näiden asiakirjojen sitovuus on ehdotonta.

Maailmanperintöluetteloon Suomenlinna on luetteloitu sotilasarkkitehtuurin erinomaisena esimerkkinä. Erityisesti yleismaailmallisiksi arvoiksi (Outstanding Universal Value, OUV) on kirjattu mm. historian eri vaiheiden tuoma kerroksellisuus sekä maiseman arkkitehtoninen ja toiminnallinen, ehyt ja autenttinen kokonaisuus. Suomenlinnan elinvoimaisuutta, asumisen ja työnteon luomaa kokonaisuutta pidetään tärkeänä vetovoimatekijänä. Samalla korostetaan, että Suomenlinnan hoito ja hallinto on järjestetty kansallisen lainsäädännön turvin julkisen sektorin toimesta: Suomenlinnan hoitokunta, valtion budjettirahoitus, avovankilan työpanos ja yhteistyö mm. Helsingin kaupungin kanssa. Suojavyöhyke turvaa lähisaarten kehittämisen Suomenlinnan suojelua tukevalla tavalla.

Maailmanperintökohteena Suomenlinnassa on ensisijaista sen kulttuurihistoriallisten arvojen, erityisesti yleismaailmallisten arvojen (OUV) vaaliminen. Yleisen hyvä, laajan, kansainvälisen näkökulman ja valtion vastuun korostaminen ovat keskeisiä näkökulmia. Suomenlinnan hoito ja vaaliminen on ollut esimerkillistä. 1970-80 -luvulla laadittuja Käyttö- ja maisemasuunnitelmia on täydennetty hoitosuunnitelmalla (päivitetty 2013, parhaillaan uudistettavana). Suomenlinnan matkailustrategiat (2007, 2015) ovat toimineet kansainvälisenä kestävä matkailun malliasiakirjoina. Maailmanperintöstatus ohjaa Suomenlinnan hoitokunnan strategiaa. Suomenlinnan hoitoa ohjaavat myös monet muut strategiat, ohjelmat ja suunnitelmat, kuten esim. Suomen kansallinen maailmanperintöstrategia 2015-2025 (2015) ja sen toimeenpanosuunnitelma (2016). OKMn kulttuuri- ja taidepolitiikan strategiset tavoitteet sekä Helsingin kaupungin strategiat ja matkailua koskevat tavoitteet. Hoitokunnan tulossopimuksessa (2017-2019) on taiteen ja kulttuurin saavutettavuuden lisäksi nostettu esiin mm. kilpailukyvyyn vahvistaminen elinkeinoelämän ja yrittäjyyden edellytyksiä parantamalla.

Kaikissa näissä korostetaan maailmanperintökohteiden hyvää saavutettavuutta, maailmanperintötietoisuuden kasvattamisen tärkeyttä sekä suojelun huomioonottavaa, vastuullista ja uskottavaa toimintaa. Kestävä matkailun kehittäminen, esimerkillinen suojelu, yhteistyö eri toimijoiden välillä sekä hyvät kävijäpalvelut ovat tärkeitä tavoitteita.

Kansalaisten yhdenvertaista oikeutta kulttuuriperintöön korostetaan yhä enemmän

Kansainvälisessä maailmanperintökeskustelussa (UNESCO, maailmanperintökomitea, ICOMOS, IUCN) ovat kansalaisten oikeudet nousseet etusijalle (RBA, "Right-Based Approaches" ja "Our Common Dignity").

Oikeus kulttuuriperintöön on kirjattu Suomen perustuslakiin jo vuonna v. 2000. Suomen vastikään ratifioimassa Faron sopimuksessa todetaan, että (4 a artikla): "jokaisella on, yksin tai yhdessä muiden kanssa, oikeus nauttia kulttuuriperinnöstä ja osallistua sen rikastuttamiseen". Sopimuksessa korostetaan kulttuuriperintöarvojen nostamista tasapainoisesti taloudellisten arvojen rinnalle sekä todetaan, että kulttuuriperintötiedon välittäminen on osa kestävää kehitystä.

Helsingin kaupunkistrategiassa (Maailman toimivin kaupunki – Hgin kaupunkistrategia 2017-2021) kansalaisnäkökulma on etusijalla, siinä korostetaan tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta kun todetaan, että kaupunki on kaikkia varten. Tavoitteena on tehdä Helsingin saaristosta entistäkin houkuttelevampi matkailu- ja virkistyskohde.

Asiantuntijanäkemykset esitettyihin kysymyksiin

Mitä vaikutuksia Suomenlinnan maailmanperintöarvoihin - niiden säilymiseen, ylläpitämiseen ja niiden välittymiseen eri yleisöille – olisi odotettavissa, mikäli kävijöille asetettaisiin pääsymaksu? (1)

Vaikutukset linnoitusarkkitehtuuriin ja maisemaan

Suomenlinnan OUV-kuvauksessa uhkatekijöiksi on tunnistettu ilmastonmuutoksen aiheuttama merenpinnan voimakas nousu, lisääntyvät sateet ja kävijöiden aiheuttama eroosio. Suurimmat kävijämäärät keskittyvät kauniisiin kesäpäiviin. Myös sellaiset satunnaiset ja yllätykselliset ilmiöt, kuten kesällä 2017 *Pokemon Go* -peli voivat houkuttaa kerralla liian suuria ihmismääriä Suomenlinnaan.

Etenkin suurempi pääsymaksu karsisi virkistyskäyttäjien määrää ja tätä kautta se parantaisi saaren kulutukselle herkkien hiekkavallien ja maiseman säilymistä. Kävijämäärien hallitsematonta kasvua ja liikkumista Suomenlinnassa on käsitelty paljon saaren matkailu- ja muissa strategioissa. Niissä on todettu, että kulumisongelmaa voidaan pienentää kävijähallinnan kautta. Kävijöiden aiheuttamaa eroosiota on pyritty minimoimaan jo pitkään opastamalla ja ohjaamalla yleisön kulkua ja virkistyskäyttöä kestävämmille reiteille ja alueille. Vastaavaa virkistyskäytön ohjaamista voidaan tehdä laajemminkin mitassa. Helsingin edustan muiden lähisaarten kunnostaminen, saavutettavuuden ja palvelutason parantaminen tekisi niistä houkuttelevia virkistyskohteita. Näin osa Suomenlinnaan kohdistuvasta paineesta voitaisiin jakaa laajemmalle alueelle. Matkailustrategian mukaan yhteistyö Helsingin kaupungin, lähisaarten omistajien ja vesiliikenneyrittäjien kanssa onkin välttämätöntä.

Ankarat luonnonolosuhteet ja ilmastonmuutoksen myötä lisääntynyt sade ja tuulet ovat Suomenlinnassa suuri eroosion aiheuttaja, eikä pääsymaksulla tai kävijöiden määrällä ole siihen vaikutusta. Maiseman jatkuva hoito on joka tapauksessa välttämätön edellytys maailmanperintökohteen säilymiselle. Linnoitusarkkitehtuuriin kuuluvien suojeltujen rakennusten ja muurien säilymiseen ei pääsymaksulla ole suoraa vaikutusta.

Vaikutukset eri käyttäjäryhmille ja sitä kautta Suomenlinnan arvoihin

Pääsymaksulla oli se sitten suuri tai pienempi, on merkittävä vaikutus eri kävijäryhmiin. Supistuvilla kävijämäärillä on puolestaan välillisiä vaikutuksia Suomenlinnan saavutettavuuteen, sen kulttuuri- ja matkailupalveluihin sekä saaren elinvoimaisuuteen ja vetovoimaisuuteen.

Suomenlinna on verovaroin ylläpidetty Helsingin kaupunginosa, jossa asutaan, tehdään töitä, ollaan koulussa ja päiväkodissa jopa vankilassa. Siellä käydään museoissa, teatterissa, konserteissa, kokouksissa, ravintoloissa, kahviloissa ja kirkossa. Suomenlinnaan mennään juhlimaan, retkelle, uimaan, lennättämään leijaa, purjehtimaan tai vain ihailemaan linnoituksia ja tunneliteita, merta ja erityistä maisemaa kasveineen. Sinne mennään toukokuussa juhlistamaan itsenäisyyttä lipunnostoineen ja paraateineen tai muistellaan punaisten muistomerkin kohdalla itsenäisen maamme traagista alkutaivalta.

Ennen kaikkea Suomenlinnaan mennään sen kulttuurihistoriallisten arvojen takia – sivistymään ja kokemaan upeaa linnoitusarkkitehtuuria. Muistamisen paikat voivat olla julkisten monumenttien tai muistomerkkien lisäksi hyvin henkilökohtaisia. Ne voivat liittyä oman elämän kannalta merkittäviin hetkiin ja tapahtumiin, asumiseen, häihin, sotilasuraan, vankilaan jne.

Pääsyn rajoittaminen julkiseen kaupunginosaan asettaisi kansalaiset eriarvoiseen asemaan. Suomenlinnan pääsymaksu olisi myös arvaamaton askel ajassa taaksepäin, jolloin hoidetut puistot olivat suljettuja, vain maksukykyiselle yleisölle varattuja virkistysalueita. Suomenlinna on yksi Helsingin vetovoimaisimmista käyntikohteista niin paikallisille kuin muualtakin tulleille. Edullisena nähtävyyks- ja virkistyskohteena sillä on suuri merkitys vähävaraisille, kuten lapsiperheille, koululaisryhmille, työttömille ja muille haavoittuville erityisryhmille, maahanmuuttajille, eläkeläisille ja nuorisolle. Olisi kohtuutonta, jos juuri tähän ryhmään kohdistettaisiin rajoitteita nauttia yhteisestä kulttuuriperinnöstä tai käydä erilaissa, heille symbolisesti tärkeissä muistamisen paikoissa.

Kulttuuriperintötietoisuuden kasvattaminen on keskeinen tavoite kaikissa maailmanperintöä koskevissa strategioissa. Pääsymaksuttomaan Suomenlinnaan tutustuminen on vaikutuksiltaan laaja. Vaikka kirjallisuus, esitteet ja netti tarjoavatkin paljon monipuolista tietoa Suomenlinnasta, eivät ne voi koskaan korvata paikan päällä saatua autenttista kokemusta. Historiallisessa ympäristössä eri aistien välittämä tieto painuu syväälle ihmisen kokemusmuistiin. Suomenlinnavierailujen rajoittamisella köyhdytetäisiin tulevan sukupolven käsitystä maamme historiasta. Myönteinen muisto Suomenlinnasta, vaikkapa vain kesäinen piknik-retki tai teatterivierailu, piirtyy vahvasti ihmisen mieliin ja sillä on merkitystä myöhemmässä elämässä kulttuurin ja kulttuuriperinnön arvostukseen.

Nähtävyyks- ja virkistysarvon lisäksi Suomenlinnalla on suuri opetus-, esimerkki- ja tutkimusarvo. Koululaisryhmille ja muille maamme historiasta kiinnostuneille Suomenlinna on eräänlainen avainkohde, ulkonaoppimisen elämyksellinen laboratorio. Maailmanperintökoulu ja niiden keskinäiset vierailut ovat tärkeä maailmanperintötietoisuuden välittämisen muoto.

Hyvin hoidettuna maailmanperintökohteena Suomenlinnalla on huomattava esimerkkiarvo, jota onkin hyödynnetty lukuisissa kansainvälisissä asiantuntijaseminaareissa. Linnoitussaarilla on järjestetty useita maailmanperintökohteen restaurointiin, hoitoon ja matkailuun liittyviä konferensseja. Suomenlinna on ollut eturivin kohteena mukana kehittämässä kestäväää matkailua. Suurta kiinnostusta ulkomailta on herättänyt mm. vankityövoiman käyttö kulttuurimuistomerkkien kunnostuksessa ja hoidossa. Vangeille tämä mielekäs työtehtävä tarjoaa puolestaan ainutlaatuisen oppimisympäristön.

Suomenlinnassa yhdistyvät Suomen oloissa ainutlaatuisella tavalla luonnon- ja kulttuurimaisema. Niityt, kedot, puistot ja puutarhat muodostavat monipuolisia maisemavyöhykkeitä. Suomenlinna on ekologisesti arvokas alue ja kiinnostava tutkimuskohde erityisesti tulokaskasvillisuuden ja maaperän siemenpankkien osalta. Suomenlinna on myös suosittu lintujen tarkkailupaikka.

Tutkimuskohteena Suomenlinnalla on kansainvälistäkin merkitystä. Suomenlinnalla on tutkimusarvoa mm. Itämeren ja Suomen historian, linnoitushistorian ja -tekniikan, maiseman ja kasvillisuuden, kulttuuri- ja sosiaalishistorian, lintujen, hyönteisten ja geologian kannalta. Tutkijoiden kiinnostus on kohdistunut historiallisten kohteiden uusiokäyttöön, restaurointihistoriaan ja -tekniikkaan, vedenalainen arkeologia, konservointi (mm. laastitutkimukset), opastaminen, sotiin, linnoitustekniikkaan, merenkäyntiin ja merenkäyntiin ja lentämiseen liittyvään historiaan jne. Mahdollinen pääsymaksu tulisi osaltaan rajoittamaan myös Suomenlinnassa tapahtuvaa tutkimustoimintaa.

Vapaaehtoistoiminta olisi suuri kärsijä mahdollisen pääsylimppukäytännön myötä. Erialaisten kulttuuritapahtumien, sotilasparaatien ym. näyttämönä Suomenlinna on perinteinen paikka. Pääsymaksullisuus karsisi ehkä eniten juuri vapaaehtoistyönä toteutettujen, ilmaisten kulttuuritapahtumien yleisömääriä. Esimerkiksi vapaaehtoisvoimin järjestettävä noin 200 purjevenettä miehistöineen kokoava, perinteinen Viaporin Tuoppi –tapahtuma joutuisi pääsymaksun myötä haasteelliseen tilanteeseen. Suomenlinnassa toimivien yhteisöjen ja yhdistysten (Ehrensverd seura, upseerikerho, Martat, MML, veneilyyn ja urheiluun liittyvät yhdistykset jne.) kulut kasvaisivat. Muutama vuosi sitten Suomenlinnassa käynnistynyt kansainvälinen maailmanperintökohteiden hoidosta huolehtivien vapaaehtoisten nuorten toiminta kallistuisi sekä pääsymaksujen myötä.

Teatteriyleisölle ja muille kulttuuritapahtumille pääsymaksu merkitsisi ylimääräistä kuluja ja vähentäisi kävijämääriä.

Yrittäjien ja kulttuuripalveluja tuottavien näkökulmasta pääsymaksu heikentäisi toimintaedellytyksiä asiakasmäärien supistuessa. Monet alueen pienet kulttuuriyrittäjät (korupajat, keramiikkapajat, hopeatyöt, muusikot ja muut taitelijat jne.) tukevat Suomenlinnan imagoa luovan toiminnan alueena. Jos työn tekemisen kustannuksia kasvatetaan päivittäin (vaikka pienelläkin summalla), ei vapaaehtoistyö ehkä enää ole tekijälleen taloudellisesti mahdollista. Osa näistä ryhmistä poistuisi. Haavoittuvimmat ja edullisimmat palvelut kärsisivät eniten, kuten hostelli ja vapaaehtoisten ylläpitämät palvelut.

Pääsymaksu tulisi väistämättä heikentämään eri käyttäjäryhmien mahdollisuuksia hyödyntää Suomenlinnaa. Välilliset, kielteiset vaikutukset Suomenlinnan elinvoimaisuuteen ja maailmanperintöarvoihin olisivat sitä suurempia ja nopeammin realisoituvia, mitä suurempi pääsymaksu olisi.

Muuttuisiko eri yleisöjen ja osallisten käsitys Suomenlinnasta, jos siitä tulisi pääsymaksullinen kohde? Ja jos muuttuisi, olisiko muutos positiivinen vai negatiivinen? (2)

Suomenlinna koetaan kaikkien yhteisenä, avoimena ja elinvoimaisena maailmanperintökohteena, joka on edullinen ja helposti saavutettava kulttuuri- ja virkistyskohde niin paikallisille kuin muualtakin tulleille kävijöille. Suomenlinnan imago on positiivinen, se antaa myönteisen kuvan Helsingistä ja Suomesta.

Pääsymaksun voidaan nähdä nostavan Suomenlinnan arvostusta kävijöiden mielissä ”*korkeampi hinta takaa paremman laadun*”, mutta samalla voidaan todeta, että myös odotukset palvelujen monipuolisuudesta, laadusta ja turvallisuudesta kasvavat. Pidemmällä tähtäimellä vaikutus voisi kuitenkin olla negatiivinen, kun otetaan huomioon, miten pääsymaksu saattaisi heikentää tai jopa estää joidenkin kävijäryhmien pääsyä saarelle. Jos Suomenlinnasta muodostuu vain maksukykyisten paikka, on vaarana, että sen imagoon liittyy elitisöityminen jne. Pääsymaksu olisi ristiriidassa tasa-arvopyrkimysten kanssa. Se ei tukisi kansalaisten tasavertaisia mahdollisuuksia osallistua kulttuuriperintötyöhön eikä mahdollisuutta kokea maailmanperintö omaksi.

Pienenkin pääsymaksun vastineeksi ihmiset yleensä odottavat muutakin kuin oikeuden kävellä Helsingin kaupunginosan raitilla ja puistoissa. Pääsymaksu saatetaan mieltää pääsylipuksi kaikkiin saaren palveluihin, jolloin erillinen pääsymaksu koettaisiin ”*tuplamaksuna*”. Olisi varmasti melkoinen pettymys, kun vasta saarella todetaan, että museoihin ja opastetuille kierroksille onkin maksettava vielä erillinen sisäänpääsymaksu. Ensiksi tämä realisoituisi talvikauden palveluissa, mutta vaikutukset näkyisivät myös muina aikoina. Kärsijöinä olivat luultavasti Ehrensvärd-seuran opastukset, erityisesti lasten kierrosten yleisömäärät supistuisivat. Seuraavaksi asiakkaat vähenisivät luultavasti Suomenlinnakeskuksen museosta, ehkä nukkemuseosta ja sotamuseosta jne.

Erillinen pääsymaksu laskisi hoitokunnan ulos vuokrattavien juhlatilojen käyttöastetta, kun juhlayleisö joutuisi tilavuokran lisäksi maksamaan erillisen pääsymaksun. Samoin ravintoloiden ja kahviloiden asiakasmäärät todennäköisesti pienenisivät ja teatterin olisi vaikeampaa saada katsomoita täyteen. Yleisö pääsisi yhä harvemmin käymään linnoituksen rakennusten sisätiloissa. Vähitellen ihmisten ajatuksissa Suomenlinna ”taantuisi” ja alkaisi muistuttaa mielikuvaa vanhanaikaisista jähmettyneistä ulkomuseoalueista. Pettymykset palveluiden hintojen ja laadun suhteen huonontaisivat Suomenlinnan brändiä. Pääsymaksusta olisi vaikea muokata kaikille oikeudenmukaista järjestelmää, aina joku kävijäryhmä kokisi kärsivänsä vääryyttä ja negatiivinen imago kasvaisi.

Voitaisiinko olettaa, että pääsymaksun taloudellinen tuotto siirtyisi Suomenlinnan säilymisen, ylläpidon, esittelyn ja kehittämisen hyväksi vai voisiko se mahdollisesti johtaa tilanteeseen, jossa pääsymaksutulot ohjaisivat kehitystä maailmanperintöarvojen kannalta haitalliseen suuntaan? (3)

Suomi on allekirjoittaessaan Maailmanperintösopimuksen sitoutunut valtioneuvoston huolehtimaan Suomenlinnan suojelusta, esimerkiksi hoidosta ja esittelystä. Ensimmäinen vastuu on siis valtiolla, joka on myös maanomistaja Suomenlinnassa. Tällä hetkellä Suomenlinnaa ylläpidetään valtion tulo- ja menoarviossa osoitetuilla määrärahoilla sekä erilaisilla tuotoilla, joista merkittävimmän osan muodostavat hoitokunnan keräämät vuokratulot. Helsingin kaupunki osallistuu Suomenlinnan yleisten alueiden, kulkuväylien ja puistojen kunnostukseen. Lauttaliikenteestä vastaa HSL, valtio maksaa kompensatiota huoltolauttaliikenteen osalta.

Pääsymaksuttomana Suomenlinna tuottaa yhteiskunnalle jo nyt erilaisina välillisinä tuloina huomattavia etuja. Matkailustrategian (2015) mukaan jokainen Suomenlinnaan sijoitettu euro palaa vähintään seitsenkertaisena takaisin paikalliseen talouteen. Pääsymaksujentaloudellista tuottoa vähentävät maksun perimiskulut sekä pääsymaksuttomien kävijäryhmien poikkeusjärjestelyistä aiheutuvat kulut.

Mahdollisen pääsymaksun kerääminen olisi kallista ja hankalaa. Lukuisat, vaikeasti toteutettavat poikkeusjärjestelyt olisivat välttämättömiä. Jos pääsymaksu koottaisiin lauttamatkan yhteydessä, olisi otettava huomioon, että Suomenlinnaan tullaan Kauppatorilta lähtevän lautan lisäksi Katajanokan huoltolautalla (HSL). Saareen liikennöi myös yksityinen vesibussi ja jotkut

risteilyaluksetkin saattavat pysähtyä saarella (Kuninkaanportti, Tykistölahti ym.). Merisotakoululla on omat aluksensa ja laiturinsa. Suomenlinnaan pääsee myös yksityisveneillä (vierasvenesatama, SIWAN laiturit ja muut laiturit). Lisäksi Suomenlinnassa on omat tilansa ja laiturinsa Merenkävijöille, Suomenlinnan Pursiseuralle ja venekerholle. Osalla saaren asukkaita on omat veneet laitureineen. Tulisiko pääsymaksu koskemaan myös hoitokunnan hallitsemia Lonnaa ja Särkkää - entä Metsähallituksen omistamaa Vallisaarta tai muita lähisaaria, joissa vesibussi pysähtyy?

Jos pääsymaksu on pieni, niin tuotto hupenee sen keräämiskuluihin ja poikkeusjärjestelyihin. Jos puolestaan pääsymaksu olisi suurempi, välitöntä tuottoa syntyy toki enemmän, mutta negatiiviset kerrannaisvaikutukset olisivat Suomenlinnan elinvoimaisuuden ja vetovoimaisuuden kannalta katastrofaaliset. Isompi pääsymaksu tulisi väistämättä laskemaan Suomenlinnan kävijämääriä ja näin yritysten ja yhteisöjen tuotot, kuten myös hoitokunnan vuokratulot pienenisivät. Tämä heijastuu suoraan verotuloihin.

Asiakkaiden vähetessä palvelujen kannattavuus laskee eikä monimuotoisia palveluja pystytä ylläpitämään. Suomenlinnan elinvoimaisuus heikkenee. Monille kulttuuripalveluyrittäjille yleisömäärien kaventuminen on kriittinen tekijä ja se voisi johtaa toiminnan alasajoon etenkin hiljaisempina talvikautena. Yhteiskunnalle kotiutuvat verotulot pienenisivät.

Kysymys siitä, kohdistettaisiinko pääsymaksuista saatavat tulot Suomenlinnan hoitoon, on spekulatiivinen. Vastavuoroisesti voisi esittää kysymyksen, pienentäisivätkö saatavat pääsymaksutulot valtion ja kunnan Suomenlinnalle osoittamia määrärahoja pääsymaksujen tuoton verran? Katson, että pääsymaksun sijaan käytettävissä onkin tehokkaampia ja paremmin kohdistuvia keinoja tulojen keräämiseen. Esimerkiksi tällä hetkellä Suomenlinnassa useimpien yritysten vuokra on sidottu liikevaihtoon. Yritysten menestys koituu näin molempien tahojen eduksi ja hoitokunnalle kertyvät vuokratuotot voidaan käyttää suoraan maailmanperintökohteen hoitoon.

Maksukykyisimmille kulttuurimatkailijoille ja kansainvälisille turisteille pääsymaksu ei tietenkään muodostuisi kynnyskysymykseksi. Kävijöistä katoaisivatkin ensiksi arjen virkistyskäyttäjät, perheet ja koululaiset. Uhkakuvana voisi nähdä sen, että pääsymaksu alkaisi aikaa myöten ohjata Suomenlinnan kävijäprofiilia, joka yksipuolistuisi ja saari elitisoituisi maksukykyisten matkailukohteeksi.

Miten pääsymaksu vaikuttaisi helsinkiläisen paikallisyhteisön ymmärrykseen Suomenlinnasta omana voimavaranaan? (4)

Suomenlinna on pääkaupunkiseudun asukkaille tärkeä virkistysalue. Se nähdään osana Helsinki -puistoa, joka on ulkosaaristosta Paloheinän metsiin ulottuva "vihersormi". Se on yksi Helsingin kiinnostavimmista kaupunginosista. Kaikkien yhteisenä maailmanperintökohteena Suomenlinna on ylpeyden aihe maalle ja sen kansalaisille. Jos osa kansalaisista ei pääsymaksusta johtuen voisikaan kokea Suomenlinnaa omana kulttuuriperintönään, menettäisi se merkitystään yhteisenä kansallisuusomaisuutena.

Suomenlinnan pääsymaksuhanke olisi ristiriidassa myös Helsingin kaupunkistrategian (2017-2021) kanssa. Siinä pyritään eriarvoistumisen vähentämiseen, segregaaation ehkäisyyn ja kaupunginosien tasavertaisuuteen.

Strategiassa on tunnistettu saariston suuri merkitys tulevaisuudessa ja korostettu hyvää saavutettavuutta:

- Helsingin merellinen sijainti on osa kaupungin perusuunnetta ja -olemusta.
- Lähisaariston avaamista edelleen yleiseen käyttöön jatketaan. Helsinkiläisten virkistysmahdollisuuksien edistämiseksi, matkailupalvelujen kehittämiseksi ja kaupungin yleisen vetovoiman vahvistamiseksi laaditaan merellinen strategia, jossa haetaan keinoja mm. merellisten kohteiden saavutettavuuden parantamiseen, saariston palvelujen kehittämiseen ja merellisten tapahtumien edistämiseen.
- Helsingin saaristosta tehdään entistäkin houkuttelevampi matkailu- ja virkistyskohde. Helsinkiin luodaan saaristoa hyödyntävä, kansainvälinen julkisen taiteen biennale.

Perustuslaissa, maailmanperintösopimuksessa ja muissa Suomenlinnaa koskevissa suunnitelmissa ja strategioissa korostetaan tasapuolisuutta, avoimuutta ja kulttuuriperintökohteiden saavutettavuutta. Tässä mielessä mahdollinen pääsymaksu olisi kansalaisoikeuksien supistamista.

Miten pääsymaksu vaikuttaisi Suomenlinnan asemaan kansallisesti arvokkaana monumenttina ja tärkeänä symbolina? (5-6)

Suomenlinna on maamme tunnetuimpia nähtävyyksiä, se on liitetty Unescon maailmanperintöluettelon (1991). Valtioneuvosto on myös päättänyt, että Suomenlinna on valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö (RKY 2009). Osana merellistä Helsinkiä Suomenlinna on julistettu yhdeksi Suomen 27 kansallismaisemasta (1993). Valintaan on vaikuttanut kohteen voimakas symboliarvo.

Suomenlinna kansainvälisenä ja kansallisena monumenttina omaa korkean identiteetti-arvon. Yhteisenä kansallisuusomaisuutena se on ylpeyden aihe ja oleellinen osa Helsingin ja Suomen imagoa. Maailmanperintökohteena se on monella tavoin ollut esimerkkinä muille maille.

Suomenlinna heijastaa pienoiskoossa Suomen historiaa, sieltä löytyy lukematon määrä paikkoja, muistomerkkejä ja -tauluja, nimistöä, juhlatapahtumia ja aineetonta perintöä. Symbolimerkitysten lisäksi eri paikkoihin liittyvät tarinat ja anekdootit rikastuttavat Suomenlinnaa käyntikohteena.

Kansallistunnetta ruokkivat mm. Kuninkaanportin taulut, joissa kehoitetaan jälkimaailmaa ”*seisomaan omalla pohjalla*” luottamatta ”*vieraaseen apuun*”. Toukokuiset lipunnostot ja paraati Kustaanmiekan bastioni Zanderilla kunnioittavat päivää (12.5.1918), jolloin vastaitseenäistyneen Suomen punakeltainen leijonalippu nostettiin salkoon ja valtionhoitaja P.E. Svinhufvudin julisti senaatin päätöksen, että Viaporin nimeksi tulee Suomenlinna.

Aikanaan ”*Pohjolan Gibraltariksi*” kutsuttua Suomenlinnaa pidettiin mahdottomana valloittaa, joskin antautuminen venäläisille ja Krimin sodan tuhot saarella toista kertovatkin. Ehrensvärdin hautamonumentti on monelle ”pyhiinvaelluskohde”, linnoitusten nimet kertovat puolestaan omaa tarinaansa, taiteen harrastajatkin ovat saaneet muistotauluja. Ravintola Walhalla muistuttaa meitä Helsingin Olympialaisista, kuivatelakka on osa maamme teollisuushistoriaa jne. Suomenlinna on symbolimerkityksiltään rikas. Isänmaallisuutta symboloivien monumenttien ohella Suomenlinna kertoo myös sisällissodasta, vankileiristä ja teloituspaikeista. Punaisten muistomerkki onkin monelle yksityisen hiljentymisen paikka. Vanhat asukkaat ja Suomenlinnassa aikanaan työtä tehneet, sotilaat, entiset vangit ja monet muut palaavat säännöllisesti muistelemaan menneitä, näkemään tuttuja paikkoja, rakennuksia, linnoitteita, puita ja maisemia.

Olisi kohtuutonta, jos symbolisesti tärkeillä muistamisen paikoilla käymisestä ja juhlallisuuksiin osallistumisesta perittäisiin erillinen pääsymaksu. Sellainen johtaisi vähitellen käyntien supistumiseen ja tärkeiden historiallisten symbolipaikkojen unohtumiseen, niiden arvo haalistuisi. Silloin kun symbolikohteita ei koettaisi omina, ei niistä enää oltaisi ylpeitä.

Miten pääsymaksu vaikuttaisi Suomenlinnan vetovoimaisuuteen ja viihtyisyyteen asuinalueena? (7)

Suomenlinna on asukastutkimusten mukaan moniarvoinen yhteisö sekä toimiva aktiivinen kaupunginosa, jolla on vahva identiteetti. Alueen palvelut ja tapahtumat vahvistavat paikan henkeä. Suomenlinnaa on systemaattisesti kehitetty asuttuna, elinvoimaisena maailmanperintökohteena. Se on erittäin haluttu asuinpaikka, vain murto-osa hakijoista onnistuu saamaan asunnon Suomenlinnasta. Maailmanperintöstatus, suuret kävijämäärät, saaren palvelutaso ja liikkumismahdollisuudet ovat hyvin uusien asukkaiden tiedossa, koska asunnot otetaan yleensä vastaan kiitollisina ja vuokralaisten vaihtuvuus on vähäistä.

Kesän sesonkikauden suuret matkailijamäärät aiheuttavat toisinaan häiriötä saaren asukkaille. Tästä syystä kävijämäärien lasku mahdollisen pääsymaksun myötä nähtäisiin asukkaiden kannalta myönteisenä kehityksenä, etenkin jos se karsisi kesäkauden juhlijoita ja ”häiriökäyttäytymistä”. Lauttajonon lyheneminen ja alueen rauhoittuminen parantaisivat saaren asumisviihtyvyyttä. Ongelmia voidaan kuitenkin ratkaista muullakin tavoin kuin pääsymaksukeinoin. Asukkailla on jo tällä hetkellä mahdollisuus ohittaa ruuhkaiset lauttajonot. Kävijähallinnan keinoin turistivirtoja voidaan ohjailla ja häiriökäyttäytymistä hillitä.

Pääsymaksu olisi saaren asukkaille kohtuuton lisäkustannus. On ymmärrettävää, että vakituiset asukkaat haluavat pääsymaksuun poikkeaman tai jonkinlaisen muun kompensaaion. Pääsymaksuttomuuden rajaaminen muodostuu kuitenkin ongelmalliseksi esim. asukkaiden vieraiden, tilapäisasumisen, kuten hostellin asiakkaiden ja eräiden taiteilija-asuntojen osalta.

Pääsymaksun seurauksena tapahtuvien kävijämäärien vähenemisellä on pidemmällä aikavälillä kielteisiä kerrannaisvaikutuksia myös saaren asukkaille. Lauttavuorot harvenisivat ja päivittäispalvelut supistuisivat ainakin talvikauden aikaan. Vähitellen saari menettäisi monipuolista ilmettään ja vetovoimaisuuttaan asuinalueena.

Miten pääsymaksu vaikuttaisi Suomenlinnan toimivuuteen työn tekemisen alueena (telakka, vankila, matkailupalvelut)? (8)

Jatkossakin on tärkeää, että Suomenlinnaa kehitetään elinvoimaisena kaupunginosana, jossa on ”tekemisen maku” äänineen, tuoksuineen ja töihin kiihuttävien työntekijöineen. Työntekijät tukevat myös erilaisten palvelujen, kuten kahviloiden, ravintoloiden ja lauttaliikenteen ympärivuotista toimintaa. Suomenlinna on suosittu ja haluttu työpaikka, pitäisikö siellä töissä käyville peria matkakulujen lisäksi pääsymaksu? Suomenlinnassa työssä käyville pitäisi räätälöidä poikkeuksia pääsymaksuihin.

Voidaan ajatella, että Suomenlinnan hoitokunnan, Merisotakoulun, vankilan, koulun, päiväkodin ja muiden ympärivuotisten työpaikkojen vakituisen henkilökunnan osalta poikkeamat pääsymaksuissa olisivat helposti toteutettavissa. Suomenlinnassa on kuitenkin kausiluonteisuudesta ja muista syistä johtuen paljon erilaisia määräaikaisia sekä vapaaehtoistyöntekijöitä jne. Heidän tasapuolinen kohtelunsa johtaisi monimutkaisiin erityisjärjestelyihin pääsymaksun suhteen. Samoin herää kysymys, miten esim. kokousvieraiden ja muiden työn takia saarella kertaluonteisesti käyvien pääsymaksuttomuus hoidettaisiin?

Suomenlinnan matkailupalvelut ja moninaiset kulttuuritapahtumat työllistävät vuodenaajoista ja esitysajoista riippuen sekä pitkäaikaisesti että kertaluonteisesti suuren määrän kausityöntekijöitä, esimerkiksi ravintolahenkilökunta, museo-oppaat ja kesäteatterilaiset jne. Suomenlinnan keskeisen nähtävyyden, telakan arvokas pienpuuveneiden kunnostustoiminta vaarantuisi, jos

perinnealusten harrastajat joutuisivat maksamaan pääsystä saarelle. Vankilalla on Suomenlinnassa pitkät perinteet ja sen toiminnan jatkaminen on tärkeää saaren hoidon kannalta. Avovankilan asiakkaiden lomat ja kotona käymiset, toisinaan myös muualla töissä käynti tai opiskelu vaikeutuisivat pääsymaksun myötä. Merisotakoulun merikadeteille pitäisi heillekin suoda ilmainen pääsy saarelle. Vapaaehtoistoimijoiden mahdollisuudet käydä kokouksissaan, toteuttaa erilaisia kulttuuritapahtumia tai tehdä esim. maisemanhoitotyötä kallistuisivat ja tätä kautta tulisivat mahdottomiksi. Suuri osa Suomenlinnassa työskentelevien taiteilijoiden tuotteista syntyy mikroyrittäjyyden tai apurahojen turvin, esimerkkinä mainittakoon keramiikkapaja Pot Viapori, kulttuurifestivaali Les Lumières jne. Heidän työmatkojensa kallistuminen voisi olla ratkaisevaa sille, kannattaako toimintaa jatkaa Suomenlinnassa. Maailmanperintöstatus antaa kasvualustan, jonka varaan pientenkin yritysten on helppo rakentaa uudenlaista laadukasta liiketoimintaa ja kulttuuripalveluja. Pääsymaksu saattaisi supistaa mikroyrittäjien määrää ja näin menetettäisiin monipuolisen yrittäjäverkoston innovaatiopääomaa.

Kuten edellä on todettu, aiheuttaisi mahdollinen pääsymaksu erittäin monimutkaisia poikkeusjärjestelyjä ja vaikeuttaisi työntekoa Suomenlinnassa, osa työpaikoista siirtyisi muualle. Välillisesti se köyhdyttäisi saaren matkailupalveluja ja vetovoimaisuutta.

Miten pääsymaksu vaikuttaisi Suomenlinnaan matkailukohteena? (9)

Pääsymaksun vaikutukset Suomenlinnaan matkailukohteena olisivat suuret. Suomenlinnaa on vuosikymmeniä kehitetty järjestelmällisesti ympärivuotisenä kulttuuri- ja luontokohteena noudattaen kestävä matkailun periaatteita. Keskeisenä tavoitteena on ollut talvimatkailun lisääminen ja saaren ympärivuotisten palvelujen kehittäminen. Pääsymaksun myötä kävijämäärät kuitenkin laskisivat ja sen seurauksena myös ympärivuotiset palvelut vähenisivät.

Koululaisryhmien ja perheiden lisäksi Suomenlinnan kävijöistä kaikkoisivat pääsymaksun myötä ensiksi vähävaraiset kansalaiset ja virkistyskäyttäjät ympäri vuoden. Erilaisten harrastus- ja kulttuuritapahtumien yleisömäärät vähenisivät. Kävijöiden määrän laskiessa museoiden aukioloa rajoitettaisiin ja muutkin palvelut kuihtuisivat. Maksullisuus tulisi todennäköisesti pudottamaan juuri talvimatkailijoiden määrää. Työnteon vaikeutuessa siirtyisi osa työpaikoista mantereelle, joka puolestaan heikentäisi esim. talviajan ravitsemuspalvelujen kannattavuutta. Yhteisöjen ja yrittäjien toimintamahdollisuudet kutistuisivat, samalla niiden kehittämis- ja investointihalukkuus vähenisi. Suuri osa kansainvälisistä matkailijoista vierailisi ehkä jatkossakin Suomenlinnassa, mutta vähitellen palvelutason heikentyessä heidänkin kiinnostuksensa hiipuisi.

On suuri vaara, että Suomenlinnan imago kaikille avoimena, monipuolisena ja vetovoimaisena maailmanperintökohteen yksipuolistuisi kohti jähmettynyttä, elinvoimaisuutensa kadottanutta museosaarta. Suomenlinna ei enää olisi sellainen maailmanperintökohde, josta maamme voi olla ylpeä.

YHTEENVETO

Ajatus Suomenlinnalle asetettavasta pääsymaksusta ja sen hyödyistä perustuu nähdäkseni kapea-alaisiin ja lyhytnäköisiin päätelmiin. Suomenlinna maailmanperintökohteena on nähtävä maailmanlaajuisena ihmiskunnan yhteisenä kulttuuriomaisuutena, josta Suomen valtio on vastuussa. Se on asuttu Helsingin kaupunginosa, johon on mahdoton kuvitella pääsymaksua. Suomenlinna on, sen vapauduttua siviilikäyttöön, yli neljän vuosikymmenen ajan kehitetty järjestelmällisesti monipuolisena asuin-, työpaikka-, kulttuuri-, virkistys- ja nähtävyydenkohteena. Jos tätä saavutettua tasapainoa järkytetään, voi se aiheuttaa hyvinkin lyhyellä aikavälillä pysyviä vaurioita Suomenlinnan toiminnalliseen rakenteeseen.

Eri kansalaisryhmien tasapuoliset oikeudet yhteiseen kulttuuriperintöön on otettava huomioon. Pääsymaksu rajoittaisi heikoimmassa asemassa olevien, perheiden ja koululaisten pääsyä saarelle. Se vaikuttaisi kielteisesti maailmanperintötietoisuuteen. Pääsymaksun välilliset ja pitkäaikaisvaikutukset saaren eri toimijoihin ja heidän toimintaedellytyksiinsä olisivat negatiivisia, mm. talvimatkailun edellytykset taantuisivat, palvelut kuihtuisivat ja Suomenlinnan imago kärsisi. Vaikutukset saaren asukkaille ja työntekijöille olisivat suurelta osin kielteisiä.

Taloudellisesti pääsymaksusta tuskin tulisi tuottoa monimutkaisten, poikkeuksia täynnä olevien järjestelmien takia. Päinvastoin, pääsymaksun välilliset kerrannaisvaikutukset olisivat todennäköisesti murskaavia, saaren elinvoimaisuus, palvelutaso ja vetovoimaisuus kärsisivät. Se johtaisi Suomenlinnan positiivisen imagon surkastumiseen.

Suomenlinna on kiistämättä yksi Helsingin merkittävimmistä ja vetovoimaisimmista matkailukohteista, sillä on selkeä brändi ja maailmanperintökohteena tieto siitä leviää tehokkaasti maailmalla. Kulttuuri ja kulttuuriperintö on tulevaisuudessa yhä tärkeämpi voimavara niin henkisenä kuin taloudellisenakin kilpailutekijänä. Suomenlinna tuottaa jo nyt yhteiskunnalle hyvinvointipalvelujen ohella huomattavia tuloja. Välillisesti kertyvä yhteiskuntataloudellinen hyöty todentuu verotuloina, joka puolestaan kertyy matkailijoiden kulutuksen kautta (esim. majoitus- ja ravitsemuspalvelujen käyttö ja turistien tekemät ostokset).

Pääsymaksun sijaan olisikin syytä jatkaa kestävän matkailustrategian mukaisesti kulttuuri- ja matkailijapalveluiden kehittämistä ja tuotteistamista yhteistyössä kohteen toimijoiden kanssa. Maailmanperintötietoisuuden kasvattamista yhdessä koulujen ja muiden maailmanperintökohteiden kanssa on syytä lisätä. Tulevaisuudessa on tärkeää, että Suomenlinnaa matkailukohteena kehitetään osana Merellistä Helsinkiä yhteistyössä kaupungin ja Metsähallituksen kanssa. Helsingin edustan lähisaarten profilointi, virkistys- ja matkailutavoitteet samoin kuin lautta- ja veneyhteyksien järjestäminen kestäväällä tavalla on välttämätöntä.

Espoossa 29.3.2018

Maire Mattinen, arkkitehti
Maire.mattinen@icloud.com
040 7727 182